

A Mariazelli Manifesztum

A második világháború után az első osztrák katolikus nagygyűlést 1952 szeptemberében, ötven éve tartották Bécsben. Előkészítésére májusban tanulmányi napot rendeztek Mariazellben. A két bevezető referátumot húsz munkacsoportban dolgozták fel. Karl Rahner (1904–1984) a nagygyűlés fő témájáról beszélt: Az ember szabadsága és méltósága. Otto Maurer (1907–1973) az egyház helyzetét elemezte Ausztriában. Az előadások és a megbeszélések nyomán kirajzolódott az igény: világosan meg kell fogalmazni, mit jelent a „szabad egyház a szabad államban” kifejezés. Így született meg a Mariazelli Manifesztum, amely első részében azt foglalja össze, hogy mit nem jelent a szabad egyház, második része pedig pozitív ajánlásokat tartalmaz. Magát a szöveget Otto Maurer gondolatai nyomán Richard Barta (1911–1985), a Kathpress főszerkesztője és König bíboros közeli munkatársa öntötte végleges formába.

A manifesztumot akkor érthetjük helyesen, ha tekintetbe vesszük keletkezésének konkrét körülményeit: az egyház és az állam kapcsolatát a Habsburg monarchia idején, az Első Köztársaságon keresztül egészen „a keresztény rendi államig”. A manifesztum gyakorlati megvalósítása elsősorban Franz König bíboros nevéhez fűződik, aki 1956-tól 1985-ig volt Bécs érseke és az osztrák püspöki kar elnöke.

Az alábbiakban a Manifesztum néhány fontosabb részletét közöljük.

„A katolikus nagygyűlés témája: Az ember szabadsága és méltósága. Az egyház ma magasra emeli a szabadság zászlaját, és különösen az egyháznak köszönhető, ha szorongatott korunkban meg tudjuk védeni az ember szabadságát és méltóságát. Az egész emberiség közös ügyében az egyház minden szociális, politikai és felekezeti korlát fölé emelkedve az egész emberiség szószólójává lett. Amit követel, azt nem csupán magának követeli, hanem minden ember számára. A szabadságot nemcsak magának igényli, hanem mindenkinek, aki kész arra, hogy az ember szabadságát és méltóságát közösen védelmezze.

A mariazelli tanulmányi nap eredményét a „szabad egyház a szabad államban” kifejezésben foglalhatjuk össze.

A „szabad egyház” azt jelenti, hogy az egyház önmagában álló, független valóság. Minden történelmi kornak megvannak a saját szükségszerűségei és lehetőségei. Ma azonban az egyház mögött nem áll sem császár, sem kormányzat, sem párt, sem egyetlen társadalmi osztály, sem katonaság, sem tőke. Az 1938 és 1945 közötti időszak áthághatatlan szakadékot képez. A múltba vezető hidak összeomlottak; ma a jövőbe vezető hidak alapjait kell leraknunk. Egy elsüllyedő korból az egyház így megy át egy új szociális fejlődés korszakába.

A szabad egyház tehát azt jelenti:

– Nem térhetünk vissza az elmúlt századok államegyházi gyakorlatához, amely a vallást az állampolgári lelkiület valamiféle ideológiai felépítményévé degradálta, a papokat pedig engedelmes államhivatalnokokká nevelte.

– Nem térhetünk vissza a trónus és oltár szövetségéhez, amely elaltatta a hívek lelkiismeretét, és érzéketlenné tette őket a belső kiüresedés veszélyére.

– Nem térhetünk vissza oda, hogy egyetlen párt vállaljon védnökséget az egyház fölött; ez egyes korokban lehetett ugyan szükséges, de tízezreket elidegenített az egyháztól.

– Nem térhetünk vissza ahhoz az erőszakos kísérlethez, amely a keresztény alapelveket pusztán szervezeti és államjogi alapon próbálta érvényre juttatni.

A szabad egyház azonban azt is jelenti, hogy az egyház jogot formál arra, hogy szabadon fejlődjék, missziós tevékenységet fejtsen ki, szentségeket szolgáltasson ki, iskolákat alapítson, anélkül, hogy e legősibb tevékenységeiben bármilyen állami előírás korlátozná. A szabad egyház azonban nem azonos a sekrestye-egyházzal vagy a katolikus gettóval. A

szabad és független egyház a világra nyitott kapuk és a kitárt karok egyháza, amely kész az együttműködésre mindenkivel:

– együttműködésre az állammal minden olyan kérdésben, amely közös érdekeket érint, tehát a házasság, a család és a nevelés területén.

– együttműködésre minden társadalmi osztállyal és irányzattal, a közjó megvalósítása érdekében.

– együttműködésre minden felekezettel az élő Istenbe vetett közös hitünk alapján, együttműködésre minden szellemi áramlattal, minden rendű-rangú emberrel, akik készek arra, hogy az egyházzal a valódi humanizmus, az ember szabadsága és méltósága érdekében harcoljanak.

Az egyház szabadsága és az ember méltósága azonban csak szabad társadalomban biztosított. Mariazellben ezért azonos nyomatékkal emelték ki az egyház és a társadalom szabadságának fontosságát. Hét éves elnyomás és további hét éves korlátozott szabadság után az egyház az osztrák nép szabadságvágyának képviselőjévé vált. Most, amikor a régi kötöttségek megszűntek, és az egyház saját lábára állhat, még szorosabban kapcsolódik össze az osztrák nép sorsával, és fölemeli a szavát azért, hogy Ausztria jogai érvényre juthassanak. Ausztria múltjából és a velünk szomszédos országok jelenlegi helyzetéből a katolikus nép és az egyház sokat tanulhatott.

A Manifesztúra szerint szabad társadalom, amelyben az egyház szabadon élhet, azt követeli, hogy bontsák le a totalitárius rendszerek minden maradványát. Az osztrák demokrácia kárára még mindig érvényesül a politikai pártok bizonyos abszolutizmusa, a törvényalkotásban pedig a politikai kivételezés. Mindez azt követeli, hogy határozottan állást kell foglalni az államhatalom minden túlkapása ellen, az állam totalitárius megmozdulása ellen az élet minden területén, hogy ki kell állni a szubszidiaritás elve mellett, és védelmezni kell az egyént és a személyiséget.

A szabad egyház a szabad társadalomban azonban csak békességben élhet és működhet. A mariazeelli tanácskozás a békéért való imádsággal kezdődött és fejeződött be. Olyan kérdésekről esett itt szó, amelyek túlmutatnak az egyházi kereteken, és Ausztria minden állampolgárát érintik. Az egyház minden emberért tevékenykedik, nemcsak a hívőkért, hanem azokért is, akik harcolnak ellene, vagy nem is akarnak tudni róla. Korfordulónkban az egyház a valódi szabadság bástyája, a valódi emberi méltóság védelmezője.

Az osztrák katolikus hetilap, a Furche a manifesztumról megemlékezve érdekes beszélgetést közöl az osztrák egyház „nagy öregjével”, a 96. évében járó Franz König bíborossal. Königet ugyanebben az évben nevezték ki a St. Pölten-i egyházmegye koadjutor püspökévé. Alig telt el két év, amikor bécsi érsekké lett. König bíboros úgy látja, hogy a Manifesztum új alapokra fektette az állam és az egyház viszonyát. Rég elmúlt Ferenc József kora, amikor „levelek mentek Bécsből Rómába, ilyen szöveggel: »kérjük, hogy ennek és ennek az egyházmegyének élére ezt és ezt az urat nevezzék ki püspöknek«, s a kérést többnyire teljesítették is. A köztársaság megalakulása óta viszont bizonytalanná vált, mennyire kell az egyháznak tekintettel lennie az állam helyzetére, másrészt viszont az állam milyen mértékben avatkozhat be az egyház életébe.”

A katolikus egyház 1939 után Ausztriában is átélte a nemzetiszocialista diktatúrát, majd a világháború végén a négy megszálló hatalom között osztották fel. A Manifesztum megjelenésekor, mondja König, egyáltalán nem lehattunk még bizonyosak abban, hogy Alsó-Ausztriát nem csatolják-e a szovjet zónához. A Manifesztum ez ellen is állást kívánt foglalni. „Az oroszok eleinte békében hagyták az egyházat. De számolnunk kellett avval, hogy ha a gazdasági problémákat megoldják, akkor az egyház ellen fordulnak. Ezért volt óriási megkönnyebbülés számunkra a három évvel később létrejött államszerződés.”

A lap fölvette azt a kérdést is, hogy az egyházon belül mindenki egyetértett-e az egy párthoz kötődés feladásával. König szerint kétségtelenül voltak olyan egyháziak, akik szerint politikai támaszra van szüksége az egyháznak. Nem olyan régen múltak el azok az idők, amikor a püspökök és a papok bérüket az államtól kapták. Az Első Köztársaság idején előfordult, hogy szószerűkről is biztatták a híveket arra, hogy a Keresztényszocialista Pártra szavazzanak. A világháború utáni nemzedék azonban ezt már elfogadhatatlannak tartotta, a párt nevéből is törölték a „keresztény” szót, így jött létre az Osztrák Néppárt (ÖVP). Ez az új nemzedék új utakat keresett az egyház és az állam kapcsolatában. Persze hosszú időnek kellett eltelnie, mire a világháború előtti politikai feszültségek oldódtak, és a katolikusok sem feltétlenül érezték kötelességüknek, hogy egy párthoz kötődjenek. A Manifesztum – tíz évvel megelőzve korát – tulajdonképpen a II. Vatikáni zsinat szellemében határozta meg az egyház és az állam, a katolikusok és a politika viszonyát: az egyház nem gondolkodhat politikai táborokban. Ezt később VI. Pál pápa kifejezésre is juttatta, amikor elismeréssel nyilatkozott a Manifesztumról és arról a folyamatról, amelyet ez elindított az egyház és az állam viszonyában Ausztriában.